

YHTEISKUNTAOPIN KOE 20.3.2015 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Alla oleva vastausten piirteiden ja sisältöjen luonnehdinta ei sido ylioppilastutkintolautakunnan arvostelua. Lopullisessa arvostelussa käytettävistä kriteereistä päättää tutkintotoimikunta.

Yhteiskuntaopin kokeessa keskeisiä arvioinnin kohteita ovat oppiaineen opetussuunnitelman mukaisten sisältöjen hallinta sekä keskeisten yhteiskuntatiedollisten käsitteiden asianmukainen ja täsmällinen käyttö. Arvioinnin kohteena on myös kokelaan kyky tulkita ja arvioida kriittisesti yhteiskunnallisia ilmiöitä kuvaavaa informaatiota, tehdä siitä päätelmiä sekä vertailla yhteiskunnallisia kysymyksiä koskevia tulkintoja ja ottaa niihin perustellusti kantaa. Moniosaisissa tehtävissä eri osien maksimipistemäärät voidaan ilmoittaa tehtävänannon yhteydessä, mutta vastaus arvioidaan kuitenkin kokonaisuutena.

Vastauksista käy ilmi, että kokelas ymmärtää yhteiskunnan rakenteen ja toiminnan historiallisesti kerrostuneena ja muotoutuneena kokonaisuutena. Hän tuntee suomalaisen yhteiskunnan poliittisen, sosiaalisen, taloudellisen ja oikeudellisen rakenteen sekä niihin liittyvät keskeiset teoriat ja käsitteet. Suomalainen yhteiskunta osataan sijoittaa kansainväliseen ja globaaliin yhteyteensä, johon kuuluu jäsenyys Euroopan unionissa ja sen vaikutukset. Kokelas osaa operoida yhteiskuntaopin keskeisillä käsitteillä, joita ovat valta, vaikuttaminen, vastuun ja oikeudenmukaisuuden käsitteet, talouden toiminnan perusmekanismit ja termit sekä julkista vallankäyttöä ja oikeusjärjestelmän toimintaa ohjaavat periaatteet.

Kokelas osaa hahmottaa yhteiskuntaa koskevan tiedon lähteitä sekä arvioida niiden luotettavuutta. Aineistotehtävissä hän osaa arvioida ja hyödyntää tekstejä ja muita aineistoja kriittisesti. Hän osaa käsitellä ja tulkita yhteiskuntaa ja talouden toimintaa koskevia tilastoja, jota esitetään sanallisesti, numeerisesti ja graafisesti. Pohdintatehtävissä ja tiedollisia ristiriitoja sisältävissä tehtävissä kokelas osoittaa ymmärtävänsä yhteiskuntaa koskevaan tietoon sisältyvän teoreettisuuden ja tulkinnallisuuden sekä syy-yhteyksien monitahoisuuden ja kompleksisuuden. Hän osaa muodostaa itselleen perustellun näkemyksen ristiriitaisista ja arvosidonnaisista yhteiskunnallisista ja taloudellisista kysymyksistä. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota kokelaan valmiuteen rakentaa tiedoistaan jäsenyneyttä kokonaisuuksia, kykyä erottaa olennainen ja epäolennainen tieto toisistaan sekä kykyä hyödyntää vastauksessa ajankohtaista tietoa.

Tehtävä 1

Tyydyttävässä vastauksessa määritellään suoran ja edustuksellisen demokratian piirteet sekä arvioidaan niiden vahvuuksia ja heikkouksia suppeasti. Suorassa demokratiassa kansalaiset käyttävät valtaa mm. kansanäänestysten ja kansalaisaloitteiden kautta. Edustuksellisessa demokratiassa kansalaiset valitsevat edustajat tekemään päätöksiä. Mainitaan joitakin vahvuuksia ja heikkouksia mm. kansalaisten osallistumisen, vaikutusmahdollisuuksien ja päätöksenteon vaatiman asiantuntemuksen kannalta.

Kiitettävässä vastauksessa eritellään vahvuuksia ja heikkouksia laajemmin ja havainnollisten esimerkkien avulla. Esim. Sveitsin suorassa demokratiassa kansalaiset äänestävät suoraan päätettävistä asioista ja voivat pitää kansankokouksia, jolloin osallistuminen päätöksentekoon on välitöntä. Kaikki kansalaiset eivät kuitenkaan aina halua osallistua päätöksentekoon eikä kaikilla ole riittäviä tietoja päätettävistä asioista. Edustuksellisessa demokratiassa heikkoutena on päätöksenteon etäännyminen kansasta, mutta kansanedustajilla on toisaalta paremmat mahdollisuudet perehtyä päätettäviin asioihin ja neuvotella ratkaisuvaihtoehdoista keskenään. Suomen demokratiassa on edustuksellisuuden lisäksi joitakin suoran demokratian piirteitä.

Tehtävä 2

a)

Tyydyttävässä vastauksessa selostetaan, että kaikilla pysyvästi maassa asuvilla henkilöillä on oikeus sosiaaliturvaan. Vastauksessa käy ilmi, että kokelas tuntee sosiaaliturvan pääpiirteet ja periaatteet.

Kiitettävässä vastauksessa kerrotaan, että sosiaaliturva on perustuslain mukaan vastikkeeton, eli vastaanottajalta ei voi vaatia suorituksia saadakseen rahallista sosiaalista tukea. Suomen perustuslain mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Sosiaaliturvaan lasketaan esim. sosiaalivakuutukseen kuuluvia muotoja, kuten eläkevakuutus, tapaturma- ja sairausvakuutus sekä työttömyysvakuutus. Sosiaaliturvan alaan kuuluvat myös sosiaalihuollon rahalliset toimeentulomuodot, esim. äitiysavustus, lapsilisä ja opintotuki. Vastauksessa mainitaan, että ministeri Risikon kanta on, että vastikkeeton sosiaaliturva on passivoiva ja että hän ehdottaa uutta mallia, ns. osallistuvaa sosiaaliturvaa.

b)

Tyydyttävässä vastauksessa eritellään Risikon näkemystä siitä, että ns. osallistuva sosiaaliturva on parempi vaihtoehto yksilön ja yhteiskunnan kannalta. Ministerin mukaan osallistuva sosiaaliturva tarkoittaa esim. sitä, että saadakseen työttömyysturvaa työttömältä henkilöltä vaaditaan palkatonta työtä, esimerkiksi jonkinlaista yhteiskuntapalvelua. Täten työtön henkilö pysyy ministerin mukaan aktiivisena ja lähellä työarkea myös työttömänä ja löytää helpommin uuden vakituisen työpaikan. Yhteiskunnan näkökulmasta työtön henkilö voisi tehdä yhteiskunnalle työtä, joka muuten jäisi tekemättä. Työttömät henkilöt myös pääsisivät ministerin mukaan sujuvammin takaisin työelämään, mikä pienentäisi työttömyysturvan kustannuksia ja lisäisi yhteiskunnan verotuloja.

Kiitettävässä vastauksessa todetaan, että joiltakin osin sosiaaliturva on jo kytketty vastikkeellisuuteen. Nykyisinkin työttömyysturvan saamisen edellytyksenä on vastikkeellisuus: työttömänä on oltava työmarkkinoiden käytettävissä ja osallistuttava työvoimaviranomaisten määräämiin kurssiin ja muihin toimiin, eikä hän saa aiheetta kieltäytyä tarjotusta työstä tai muista palveluista. Myös esim. opintotuki on kytketty opiskelun etenemiseen ja opintosuorituksiin. Monet työssä olevat henkilöt, esimerkiksi yksinhuoltajaäidit, tarvitsevat palkan ohessa myös sosiaaliturvaa, koska palkka ei riitä kaikkiin kustannuksiin. Vastauksessa voi myös mainita, että moniin sosiaalipalveluihin sisältyy maksuja. Kiitettävässä vastauksessa kokelas voi myös pohtia sitä, miten sosiaaliturvan eri ulottuvuudet voisi kytkeä vastikkeellisuuteen (esim. eläke, lapsilisä, vammaistuki jne.).

Tehtävä 3

a)

Tyydyttävässä vastauksessa todetaan, että vaje eli alijäämä osoittaa valtion juoksevien tulojen ja menojen erotuksen. Velkaantuminen taas on sitä, että valtio kattaa vajetta lainaamalla rahaa kotimaasta ja ulkomailta. Taulukosta käy ilmi, että Suomen julkisessa taloudessa on yleensä ollut ylijäämä, mutta suurten talouskriisien aikana (lamavuodet 1990-luvulla ja kansainvälinen talouskriisi vuodesta 2009) Suomen julkisessa taloudessa on ollut alijäämä. Taulukosta käy myös hyvin ilmi, miten suuret alijäämät ovat kasvattaneet velkaantumista.

Kiitettävässä vastauksessa kuviota tulkitaan ja käsitteitä (julkisyhteisöt, alijäämä, vaje, velka) sovelletaan virheettömästi.

b)

Tyydyttävässä vastauksessa tunnistetaan julkisen talouden velkaantumisen suhde talouden yleiseen kehitykseen, mikä näkyy julkisyhteisöjen tuloissa ja menoissa. Laman aikana talouselämä taantuu, mikä johtaa kasvavaan työttömyyteen ja väheneviin verotuloihin. Muun muassa kasvava työttömien määrä nostaa sosiaaliturvan menoja ja tulonsiirtoja.

Kiitettävässä vastauksessa huomataan, että viimeisten alijäämävuosien aikana (2009–) eläkeläisten osuus väestöstä on kasvanut, mikä myös lisää julkisen talouden menoja. Saadakseen enemmän työpaikkoja ja samalla kulutuksen kasvamaan poliittiset päättäjät ovat leikanneet veroja, jotka ovat lyhyellä aikavälillä vähentäneet julkisen talouden tuloja enemmän kuin aktivoineet talouselämää. Sosiaalipalvelujen ja muiden julkisten palvelujen tuottamiseksi valtio on joutunut lainaamaan lisää rahaa, mikä näkyy viime vuosien velkaantumisessa.

Kiitettävässä vastauksessa nostetaan esille myös julkisesta taloudesta käytyä poliittista keskustelua ja kantoja, kuten oikeistopuolueiden halu supistaa veroja, leikata menoja ja pienentää hyvinvointivaltion velvoitteita ja vasemmistopuolueiden tahto korottaa veroja ja panostaa hyvinvointivaltion palveluihin. Myös velkaantumiseen suhtaudutaan eri puolueissa eri tavoin. Kiitettävässä vastauksessa ilmenee myös se, että julkinen talous ei rahoita ainoastaan sosiaalipalveluja, vaan kyse on laajemmasta yhteiskunnan perustoimintojen, koulutuksen, turvallisuuden, hallinnon ja muun infrastruktuurin rahoittamisesta.

Tehtävä 4

Tyydyttävässä vastauksessa yrityksen menestystä arvioidaan suhteessa sen toiminnan tavoitteisiin. Menestys voi merkitä yritykselle sen elinkaaren aikana eri asioita, esimerkiksi kasvua, kilpailukykyä tai johtavaa markkina-asemaa. Yrityksen menestyksen yleisiä mittareita ovat sen liikevaihto, kannattavuus, vakavaraisuus ja maksuvalmius.

Kiitettävässä vastauksessa yrityksen menestys nähdään moniulotteisena asiana ja sitä havainnollistetaan esimerkein. Menestyksen mittareita käsitellään monipuolisesti, mm. pörssi-yhtiöiden osakkeiden arvon kehitys ja yhtiön luottoluokitus ja -kelpoisuus.

Tehtävä 5

Tyydyttävässä vastauksessa todetaan, että osakehuoneiston kauppa kohdistuu huoneiston hallintaan oikeuttaviin asunto-osakeyhtiön osakkeisiin. Kiinteistökauppa taas kohdistuu kiinteistörekisteriin merkittyyn maa-alueeseen ja sen mahdollisiin rakennuksiin. Molemmissa tehdään aina kirjallisena kauppakirja, jossa mainitaan kaupan osapuolet ja ehdot. Molemmissa kaupanteoissa myyjän on annettava kaupan kohteesta riittävää ja paikkansa pitävää tietoa ja ostajan on tarkastettava kaupan kohde.

Kiitettävässä vastauksessa todetaan, että myyjällä on oltava kaupan kohteeseen laillinen omistusoikeus ja hänen on esitettävä ostajalle tarpeelliset kaupan kohdetta koskevat asiakirjat. Näitä ovat osakehuoneistossa esimerkiksi isännöitsijän todistus, yhtiön tase ja tuloslaskelma sekä yhtiöjärjestys, kiinteistössä esimerkiksi kiinteistörekisteriote, lainhuutotodistus, rasitustodistus ja tonttikartta. Kiinteistökaupassa tarvitaan julkinen kaupanvahvistaja. Osakehuoneiston ostaja merkitään yhtiön osakasrekisteriin, kiinteistökaupassa lainhuudon jälkeen kiinteistörekisteriin. Kaupoista seuraa erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia, kuten vero-seuraamuksia.

Tehtävä 6

a)

Avioliiton ja rekisteröidyn parisuhteen päättyessä osapuolten yhteiset sekä erilliset varat ja velat tasataan ja varakkaampi osapuoli maksaa toiselle tasinkoa, jotta osapuolten varallisuus jakautuisi oikeudenmukaisemmin suhteen päättyessä. Säädöksellä on merkitystä tilanteissa, joissa suhteen yksi osapuoli esimerkiksi kotia ja lapsia hoitaessa tekee työtä parin yhteiseksi hyväksi mutta ei hanki palkkatyössä omaa varallisuutta. Avio-oikeus antaa hänelle oikeuden tekemänsä työn tuottamaan hyötyyn.

b)

Päiväsakko ottaa huomioon henkilöiden tulojen erilaisuuden, jotta rangaistuksen ankaruus olisi oikeudenmukaisessa suhteessa henkilön maksukykyyn. Hyvätuloinen maksaa suuremman summan kuin pienituloinen, koska päiväsakon suuruus lasketaan henkilön tulojen mukaan.

c)

Kansalaisilla tulee olla mahdollisuus seurata viranomaisten toimintaa ja sen lainmukaisuutta. Viranomaisten toimintaa on voitava seurata jo asioiden valmistelu- ja käsittelyvaiheessa, jotta kansalaiset voivat vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin.

Tehtävä 7

a)

Vasemmistonuorten asiakirjassa maahanmuuttopolitiikka nähdään osana EU:n politiikkaa. Kysymys ei ole pelkästään turvallisuuspolitiikasta vaan ihmisten asemasta ja toimeentulosta. Ihmisten muuttaminen ja liikkuminen ovat väistämättömiä, ja ne lisääntyvät, joten maahanmuutto tulisi nähdä Suomen kannalta voimavarana eikä ensisijaisesti uhkakuvana. Kokoomusnuorten mielestä maahanmuutossa tulisi erottaa työperäinen ja humanitäärinen maahanmuutto. He kannattavat työperäistä maahanmuuttoa, mutta arvostelevat sosiaalisin perustein tapahtuvaa maahanmuuttoa, koska se saattaa johtaa rikollisuuden kasvuun ja radikalisoitumiseen (erityisesti islamilaisen maahanmuuttajaväestön piirissä).

Kiitettävässä vastauksessa lainauksia eritellään analyttisesti korostaen niiden keskeisiä piirteitä ja eroja sekä ymmärretään kantojen taustalla olevia poliittisia taustatekijöitä.

b)

Euroopassa maahanmuuttoon on liittynyt muun muassa muuttajien kotouttamisongelmia ja taloudellisia ongelmia, koska suuri osa maahanmuuttajista on työttömiä. Euroopan talouslaman vuoksi maahanmuuttajaväestö on myös paikoin koettu uhaksi, mikä on lisännyt ääri-liikkeiden suosiota. Myös kulttuurien kohtaaminen on paikoin koettu ongelmalliseksi erityisesti uskonnollisista syistä, kun esimerkiksi islamilainen usko on tullut näkyväksi eurooppalaisessa katukuvassa.

Kiitettävässä vastauksessa mainitaan, että Euroopan unioni on pyrkinyt estämään laittoman maahanmuuton muun muassa rajavalvontavirasto Frontexin avulla. Virastolla on toimipisteitä myös EU:n ulkopuolella. Myös aktiivisella naapuruuspolitiikalla on pyritty vähentämään painetta laittomaan maahanmuuttoon, mikä on voimakkainta Välimeren alueella. Tällä alueella monet EU:hun kuuluvat maat ovat myös rakentaneet aitoja ja muita konkreettisia esteitä estääkseen laittomien maahanmuuttajien pääsyn Eurooppaan.

Tehtävä 8

Tyydyttävässä vastauksessa kerrotaan, että Euroopan unioni on osaltaan omaksunut kansallisvaltioille tyypillisiä identiteetin rakentamisen keinoja, esimerkiksi vuosipäivän, lipun ja hymnin. Unionin alueella on myös yhteinen ajokortti ja yhteisvaluutta toiminnassa osassa unionin jäsenmaita. Eurooppalaista identiteettiä on lisäksi pyritty rakentamaan tiedotusvälineissä kertomalla integraation saavutuksista ja sen tulevista tavoitteista. Myös monet EU:n piirissä toteutetut ohjelmat, kuten Erasmus-opiskelijavaihto, tähtäävät yhteenkuuluvuuden tunteen lisäämiseen eri jäsenvaltioiden kansalaisten kesken.

Kiitettävässä vastauksessa selostetaan keinoja laajemmin ja hyödynnetään esimerkkejä. Vastauksessa havaitaan, että EU on korostanut yhteistä eurooppalaista arvopohjaa, mutta samalla painottanut, että kyse ei ole kansalliset erot häivyttävän yhteisen ”Euroopan kansan” luomisesta. Tavoitteena on luoda ”moninaisuudessaan yhtenäinen” Eurooppa.

Tehtävä +9

a)

Sauli Niinistö sai suurimman kannatuksen (ääniosuuden) vaalien toisella kierroksella 2012 Vaasan, Etelä-Savon ja Satakunnan vaalipiireissä, Pekka Haavisto puolestaan Helsingin, Keski-Suomen ja Ahvenanmaan vaalipiireissä.

b)

Äänestysosallistumisen muutos äänestyskierrosten välillä oli suurin Vaasan, Keski-Suomen, Oulun ja Lapin vaalipiireissä, joissa kaikissa äänestysaktiivisuus laski.

c)

Äänestysosallistuminen laski kaikissa vaalipiireissä äänestyskierrosten välillä, mutta se laski erityisen paljon Pohjois- ja Itä-Suomessa. Näissä vaalipiireissä äänestäjillä ei siis ilmeisesti ollut juuri kiinnostusta kannattaa kumpaakaan toisen kierroksen ehdokasta. Taulukosta ilmenee, että ensimmäisellä kierroksella putosivat mm. keskustan ja perussuomalaisten ehdokkaat, jolloin heidän äänestäjensä jäivät vaille omaa ehdokasta toisella kierroksella.

Kiitettävässä vastauksessa huomataan, että juuri keskustalla on ollut vahva kannatus maaseutuvaltaisissa Pohjois-Suomen vaalipiireissä. Kokoomuksen ja vihreiden on keskustan ja perussuomalaisten kannattajien parissa usein mielletty edustavan kaupunkien ja hyvätuloisten etuja. Keskustan ja perussuomalaisten linja eräissä arvokysymyksissä on myös suhteellisen konservatiivinen, joten Haaviston äänestäminen koettiin sillä perusteella vieraaksi.

d)

Presidentinvaalit ovat luonteeltaan vahvasti henkilövaalit, ja puolueet pyrkivät valitsemaan sellaiset presidenttiehdokkaat, jotka vetoavat äänestäjiin myös henkilöinä. Eduskuntavaaleissa on myös ollut henkilöitymisen piirteitä sikäli, että ehdokkaiksi on otettu julkisuudesta tuttuja mutta poliittisesti kokemattomia henkilöitä. Eduskuntavaaleissa voidaan kuitenkin asettaa laaja kirjo ehdokkaita samankin puolueen listoille, jotta tavoitettaisiin monentyyppisiä äänestäjiä.

Kiitettävässä vastauksessa todetaan, että äänestäjät tekevät presidentinvaaleissa äänestyspäätöksiä sekä kannatuksen että vastustuksen pohjalta: jotakuta ehdokasta saatetaan äänestää myös siksi, että siten estetään jonkun toisen ehdokkaan valituksi tuleminen. Presidentinvaaleissa ehdokkaiden taustapuolueiden merkitys on vähäisempi kuin eduskuntavaaleissa, joissa äänestetään selvemmin myös puoluetta eikä vain ehdokasta.

Tehtävä +10

a)

Tyydyttävässä vastauksessa todetaan kuvion keskeiset muutokset, joita ovat eri energialähteiden monipuolisempi hyödyntäminen sekä energiankulutuksen kasvun taittuminen 2000-luvulla.

Kiitettävässä vastauksessa havaitaan ydinvoiman osuuden ja puupolttoaineiden käytön lisääntyminen sekä näiden taustalla olevat tekijät (ydinvoimaloiden rakentaminen, ilmastonmuutoksen aiheuttamat muutokset energiapolitiikassa sekä metsätalouden raaka-aineiden tehokkaampi hyödyntäminen). Energiankulutuksessa näkyvät myös suhdannevaihtelut, öljyn hinnanmuutokset 1970-luvulla sekä Suomen teollisuuden rakennemuutos 2000-luvulla.

b)

Tyydyttävässä vastauksessa todetaan yritysten tarvitsevan halpaa energiaa, mutta uusiutumattomien energialähteiden käyttö rasittaa ympäristöä. Huoltovarmuuden kannalta laajamittainen energiantuonti (fossiiliset polttoaineet) on riskialtista.

Kiitettävässä vastauksessa todetaan kotimaisten ja uusiutuvien energialähteiden kasvanut merkitys esim. raskaan teollisuuden kannalta ja mahdollisuus myös tuoda sähköenergiaa. Ydinvoiman käyttöön liittyy ympäristön kannalta sekä hyötyjä että haittoja. Kriisiajan huoltovarmuuteen vaikuttavat myös mahdollisuudet varastoida energialähteitä, mihin öljy, hiili ja puupolttoaineet soveltuvat hyvin.

c)

Tyydyttävässä vastauksessa kytketään EU:n tavoitteet Suomen energiankäyttöön, jossa uusiutuvan energian osuus on kasvanut, mutta suuri osa energiasta perustuu edelleen tuontiin. Teollisuus on huolissaan EU:n ilmastopolitiikasta, joka pyrkii hillitsemään kasvihuonepäästöjä samaan aikaan kuin muualla maailmassa ei tehdä vastaavia toimenpiteitä. Tämä heikentää yritysten kilpailukykyä.

Kiitettävässä vastauksessa havaitaan, että Suomi on sitoutunut EU:n yhteisen energia- ja ilmastopolitiikan tavoitteisiin, joissa korostuvat ilmastonmuutoksen hillitsemisen lisäksi energiatehokkuus ja uusiutuvan energian käyttö. Tämä avaa myös mahdollisuuksia uuden energiatehokkaan teknologian kehittämiseksi ja uudelle liiketoiminnalle. Metsäteollisuus on perinteinen, paljon energiaa tarvitseva teollisuudenala, ja se kärsii muutoksesta.